

**ASPECTE PRIVIND INTEGRAREA BISERICII DIN BASARABIA
ÎN BISERICA ROMÂNĂ DUPĂ UNIREA DIN 1918
Secrieru Vasile**

Motto:

„Basarabia, cuvânt cu patru „A” ca o biserică
cu patru turle albe pe zările istoriei, căreia
nu știu cine i-a furat clopotul”.

Tudor Plop-Ulmanu

Însemnătatea istorică a actului de la 27 martie / 9 aprilie 1918, când are loc Unirea Basarabiei cu România, rămâne mai presus de orice îndoială.

S-a ajuns la unele disensiuni, între București și Chișinău, în privința unificării bisericești. Astfel, mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei evidențiază necesitatea unei mai strânse cooperări a provinciilor nou unite cu Vechiul Regat. Edificatoare în acest sens este mențiunea lui Onisifor Ghibu: „Între timp, în vara aceluiași an (1924.- N.n.), cu prilejul noii călătorii în Basarabia, cercetând (...) și pe Î.P.S. mitropolit Gurie, am avut prilejul să stau timp mai îndelungat de vorbă cu Î.P.S.S., care constata, ca și mine, dureroasele dovezi de regres ale Basarabiei în toate domeniile vieții sale. Nădejtile noastre au fost înșelate, - spune Î.P.S.S. Frații de la București nu ne mai înțeleg și de aici urmează toată nenorocirea noastră. În schimb cu D-stră, Ardelenii, ce bine ne-am înțeles totdeauna și în ce armonie frățească am lucrat la 1917-18 și cu ce rezultate ! Păcat că v-ați dus cu toții și ne-ați lăsat singuri. Noi de capul nostru nu suntem în stare să ne conducem în împrejurări așa de grele, ca acelea prin care trecem”¹.

Deși starea grea din economie, administrație și-a lăsat amprenta și asupra Bisericii, totuși, populația din Basarabia și-a dobândit dreptul de a asculta serviciul divin în limba română. Astfel, în loc de o singură eparhie au fost create trei: Chișinău, Cetatea Albă – Ismail și Hotin – Bălți.

Imediat după Unirea Basarabiei cu România, Biserica dintre Prut și Nistru a întrerupt legăturile cu Patriarhia Rusă, restaurată în toamna anului 1917. De altfel, după revoluția bolșevică din același an, nici nu se mai putea vorbi de relații cu Biserica Ortodoxă Rusă. Ultimul ierarh rus de la Chișinău, Atanasie Gribanovschi, a părăsit Basarabia în mai 1918.

În 14 iunie 1918, Sfântul Sinod de la București l-a numit pe Nicodim Munteanu ca „loctiitor de arhiepiscop” la Chișinău, care a activat aici până la 31 decembrie 1919, când s-a reîntors la eparhia sa din Huși. În locul său a fost numit, pe data de 1 ianuarie 1920, de asemenea ca loctiitor de arhiepiscop, arhiepiscopul Gurie Grosu Botoșăneanul care, în 21 februarie 1920, a fost ales arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului. În anul 1918, Sfântul Sinod îl desemnase în calitate de arhiepiscop-vicar al Mitropoliei Moldovei, cu titlul „Botoșăneanul”, iar în 1920 a ajuns Arhiepiscopul Basarabiei.

În 1928, Arhiepiscopia Chișinăului a fost ridicată la rangul de Mitropolie. Gurie Grosu a fost înaintat astfel la demnitatea corespunzătoare. El va păstori până în noiembrie 1936. După acest an, scaunul vacant va fi ocupat succesiv de câțiva „locotenenți” sau locuitori de arhiepiscop: Nicodim Munteanu, Cosma Petrovici și Enăchescu Tighineanul ².

Preoțimea din Basarabia a întâmpinat unele dificultăți în a-i asigura pe basarabeni că Unirea cu România este o evoluție istorică firească. Ierarhii basarabeni au depus eforturi pentru a înlătura unele situații conflictuale dintre populația Basarabiei și unii funcționari veniți din Vechiul Regat ³.

După Unire, autoritățile civile și bisericești au conștientizat necesitatea unirii sufletești dintre cler, popor și autorități. De aceea, cel dintâi lucru la care s-au gândit Guvernul și Sfântul Sinod de la București, a fost acela de a dresa, în primul rând, o declarație clerului și populației Basarabiei. Astfel a fost expediată, în 16 iunie 1918, Cartea Pastorală a înaltului for bisericesc de la București, semnată de toți membrii Sinodului și de către ministrul Cultelor, în numele Guvernului. Cartea Pastorală, adresată populației și clerului basarabean, făgăduia celor din Basarabia „cea mai părintească dragoste”, „cuvinte de pace” etc. Printre altele, în Cartea Pastorală se menționa: „Odată cu trimiterea P.S. Nicodim, împuternicitul nostru, atât Sfântul Sinod, cât și înaltul guvern au ținut ca într-un glas să vă dea și încredințarea că vi se vor îndeplini cu sfințenie toate dorințele privitoare la autonomia bisericească de care aveți nevoie”.

Cartea Pastorală conținea cinci puncte esențiale și anume:

1. Alegerea ierarhilor Bisericii locale se va face de către Marele Colegiu Electoral, din care face parte și reprezentanții populației din Basarabia;
2. Averile Bisericii vor fi respectate și lăsate numai în folosul acesteia și al așezămintelor bisericești de cultură și binefacere;
3. Starea materială a clerului se va îmbunătăți;
4. Clerului i se va lăsa puțința de a-și întemeia orice instituție de învățământ și de binefacere;
5. Sfântul Sinod și Guvernul și-au luat angajamentul de a-i satisface Bisericii din Basarabia, în cel mai scurt timp, toate dorințele care se pot împăca cu păstrarea neștirbită a Ortodoxiei.

Cu toate acestea, Cartea Pastorală nu promitea Basarabiei autonomie bisericească ⁴. S-a constatat că există deosebiri între declararea acestor drepturi și aplicarea lor în Basarabia.

În legătură cu acest fapt, am putea aminti de unele doleanțe ale Bisericii basarabene: înființarea Sinodului local, alegerea episcopilor, păstrarea averilor bisericești și ale celor mănăstirești, desemnarea ierarhilor Bisericii din Basarabia de către Marele Colegiu Electoral, dreptul de a înființa instituții de învățământ și de binefacere.

Aceste doleanțe au fost satisfăcute doar parțial de către Patriarhia Română. Acest lucru se datorează și faptului că atât Patriarhia, cât și Guvernul liberal, averescan, au avut o concepție centralistă în privința unificării bisericești și a statului român. Trebuie să menționăm, totodată, că poziția Bucureștiului putea fi înțeleasă,

deoarece ce s-ar fi întâmplat, de exemplu, dacă și în Transilvania, Bucovina ar fi fost formulate pretenții privind înființarea unor Sinoduri locale.

Preoțimea din Basarabia și-a manifestat nemulțumirea față de poziția Sfântului Sinod de la București. În felul acesta, ei au fost nevoiți să delegheze câțiva reprezentanți care au cerut Sfântului Sinod să-l recunoască pe vlădica rus Anastasie ⁵.

După cum era și de așteptat, din cauza expropriierilor și a tratamentului aplicat Bisericii din Basarabia prin legea agrară și prin unele dispoziții ale Ministerului Cultelor, s-a produs în sânul clerului basarabean o mișcare de nemulțumire. O parte a preoțimii din Basarabia a înființat Uniunea clericilor ortodocși din Basarabia, care pleda pentru trecerea unor averi bisericești sub controlul ei. Aceste averi, cunoscute sub numele de „averi eparhiale”, erau următoarele: clădirile seminarului vechi din Chișinău, școala eparhială, fabrica eparhială de lumânări din Chișinău, voscobilalinia, casa emeritală din Chișinău, orfelinatul preoțimii din Chișinău, casa eparhială din Chișinău, banca clericilor ortodocși din Chișinău, librăria clerului ortodox din Chișinău, școala spirituală de băieți din Chișinău, școala spirituală de băieți din Ismail, școala spirituală de băieți din Edineț, casa de ajutor reciproc din Chișinău. Această organizare a clerului în Uniune și însușirea acestor averi eparhiale pe seama lui, a generat și un conflict între clerul basarabean și autoritățile superioare ale Statului și ale Bisericii Române.

Astfel, membrii Uniunii clericilor ortodocși din Basarabia au înaintat, în 1932, un memoriu Ministerului Cultelor în care și-au expus pretențiile. Demersul preoțimii din Basarabia privind autonomia și privilegiile sale, se pare că au fost moștenite din fostul imperiu țarist, așa cum se observă din studiul efectuat, în 1923, de către o comisie juridică, condusă de Vespasian Erbiceanu, președinte pe atunci al Curții de Apel din Basarabia. În disputa cu Ministerul Cultelor asupra revendicărilor Uniunii, preoțimea locală a căutat să atragă de partea sa opinia publică și chiar organe ale Bisericii ⁶.

Preoțimea din Basarabia cerea „păstrarea” drepturilor din trecut ale Bisericii locale. Aceasta, de fapt, a fost una din lozincile proclamate de membrii Comisiei Pregătitoare drept o condiție a Unirii cu Biserica Ortodoxă Română. Membrii Uniunii clericilor ortodocși din Basarabia susțineau că Patriarhia și Guvernul de la București se opun intereselor bisericești ale basarabenilor. Pe lângă însă acestea, nu încetau învinuirile că clerul din Basarabia este separatist, bolșevizat și rusofil.

Aceste neînțelegeri dintre autoritățile bisericești, civile de la București și Chișinău i-a pus pe gânduri chiar și pe cei ce doreau sincer Unirea cu Biserica Ortodoxă Română. Iar în urma ordinului de a nu se convoca nici un sinod local decât numai un congres ordinar al preoților și mirenilor, membrii Uniunii au răspuns Sinodului de la București printr-un memoriu, în care arătau că, dacă nu s-au temut să țină piept rușilor care le erau străini după naționalitate, n-au motive de a pune la îndoială și crede că românii pot fi împotriva: or, ei ne sunt frați de sânge și credință. Cu atât mai mult cu cât actul Unirii politice a Basarabiei cu România prevedea păstrarea tuturor libertăților dobândite prin revoluție. Basarabenii cereau înființarea unui Sinod local. Ei susțineau, de asemenea, că cei care cred că chestiunea Sinodului cade de la sine, în urma Unirii Basarabiei cu România, greșesc, motivând aceasta prin faptul că viața bisericească va aluneca pe panta naționalismului. Mai declarau că nu

este vina lor dacă Basarabia a fost înstrăinată de Moldova timp de un secol. Acest lucru și-a pus pecetea și asupra mentalității populației din Basarabia. Memoriul a fost semnat de către preoții Ioan Știucă, Teodor Dumbravă și profesorii Nicolae Eftodiev, Alexandru Ciulcov și Teodor Păduraru ⁸.

În ziua de 11 iunie 1918, a sosit la Iași o delegație a clericilor basarabeni, alcătuită din vicepreședintele Comisiei Pregătitoare, preotul Serghie Bejan, și membrii Consiliului eparhial: preoții Teodor Dumbravă, Teodor N. Păduraru, Ioan Andronic și Iustin Frățiman. Delegația a fost întâmpinată la gară de autoritățile civile și bisericești, fiind găzduiți la Palatul mitropolitan din Iași. În cinstea lor s-a dat o masă festivă la care au participat înalți demnitari, clerici în mare ținută, militari, membri ai Academiei Române și alții. Delegații au cerut să li se recunoască drepturile pretinse: să se convoace Sinodul local, să-și aleagă episcopii ș.a. Mitropolitul Pimen s-a enervat și, lovind cu pumnul în masă, a răspuns: „Asta niciodată ! D-stră faceți parte din Statul român și trebuie să vă conformați legilor acestui Stat. Bune, rele, n-are importanță. Principalul e să le respectați”.

Cu toate acestea, preotul Serghie Bejan a susținut că Biserica basarabeană este în continuare nedreptățită. Preoții Ioan Andronic și Teodor Păduraru au insistat și ei asupra acestui „debut al călcării drepturilor noastre”.

Starea de spirit a preoților din Basarabia s-a înrăutățit și datorită faptului că în numeroase cazuri, deținătorii unor funcții în administrația și învățământul din Basarabia, veniți din Vechiul Regat, erau slab pregătiți profesional și aveau o ținută morală necorespunzătoare ⁹. Nu trebuie generalizat, ba dimpotrivă, trebuie menționat că în Basarabia au venit și oameni de o înaltă ținută morală și profesională.

Fără a rezolva doleanțele, delegația s-a întors la Chișinău și l-a primit pe noul arhiepiscop trimis de Sinodul de la București, Nicodim Munteanu al Hușilor, care a sosit la Chișinău în ziua de 23 iunie 1918. Iată un pasaj din cuvântarea arhiepiscopului Nicodim: „Căci atunci când Basarabia a trecut de a sa bunăvoie la România, a trecut și cu trupul și cu sufletul, a trecut cu tot ce a avut, a trecut cu toate instituțiile sale. Nu se poate pricepe cu mintea ca Basarabia să fie alipită cu trupul la țara sa de peste Prut, iar cu sufletul să rățăcească peste Nistru” ¹⁰.

La 1 septembrie 1918, au fost desființate toate organele administrației vechi ale eparhiei: consistoriul bisericesc, sfatul eparhial, consiliul școlar bisericesc și administrația economică. În aceeași zi, în locul lor s-a înființat administrația centrală eparhială a arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului și consiliul superior eparhial. Administrația centrală eparhială a fost împărțită în cinci direcții: administrativă, economică, judecătorească, matricolă și stării civile.

În ziua de 9 iulie 1920, protoiereii Alexandru Baltagă și Serghie Bejan, în calitate de delegați ai Bisericii dintre Prut și Nistru, au înaintat Ministerului Cultelor o declarație prin care arătau, printre altele, că alegerea Arhiepiscopului Gurie și Episcopului Dionisie, ca chiriarhi ai Bisericii basarabene s-a făcut după nedreptățile comise de către Arhiepiscopul Nicodim și fostul guvern, care au promis păstrarea drepturilor Bisericii din Basarabia. Până la Congresul din februarie 1920 și alegerea lui Gurie și Dionisie, soarta Bisericii basarabene, din punct de vedere canonic, n-a fost hotărâtă definitiv, pentru că ea nu și-a spus în această privință părerile. Soarta Bisericii din Basarabia putea să fie însă hotărâtă, din punct de vedere canonic, numai

prin convorbiri între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română, cum se convenise inițial.

Biserica rusă, însă, prin „Gramota” Patriarhului Tihon de la Moscova, din 23 mai 1918, pe numele mitropolitului Pimen, a renunțat la dreptul său, dând deplină libertate Bisericii basarabene care, prin congresul său eparhial, trebuia să-și hotărască singură soarta. Congresul eparhial din februarie 1920, prin desemnarea lui Gurie și Dionisie, hirotonisiți de Biserica română și împuterniciți de Sfântul Sinod și de Guvernul român, a votat Unirea Bisericii din Basarabia cu Biserica Ortodoxă Română. Această votare, la care au participat atât românii basarabeni cât și minoritățile din Basarabia, s-a făcut în unanimitate ¹¹.

O altă problemă, pe care ne propunem s-o abordăm, este cea a cadrelor. S-a resimțit permanent o lipsă de cadre competente nu numai în domeniul administrativ, financiar, judiciar, dar și în cadrul Bisericii. Trebuie subliniat faptul că lipsa cadrelor competente s-a resimțit nu numai în Basarabia, dar și în Bucovina. Această problemă a cadrelor este menționată pe larg și în *Memoriul* lui Constantin Argetoianu, care susținea: „Nici noi în Vechiul Regat nu aveam rezerve de cadre, așa încât, ca să garnisim cele două provincii de la nord și de la est, trebuie să preluăm asupra funcționarilor noștri și să dezorganizăm și serviciile noastre, al căror randament slăbise și el mult. Cu Basarabia mai ales era o pacoste: acolo, nu găsisem nici un element local de întrebuințat, trebuia să furnizăm noi întreg personalul administrativ, judecătoresc și financiar, și nimeni de la noi nu voia să meargă. Numirea sau mutarea, chiar cu avansare în Basarabia era considerată ca o pedeapsă, și la urma urmelor nu se hotărau să se ducă acolo decât elementele rele atrase de perspectiva unor beneficii ilicite, mai ușor de realizat departe de ochiul centrului, sau funcționarii cu musca pe căciulă, amenințați să-și piardă slujba pe care o ocupau” ¹².

Sunt adevărate cele expuse de Constantin Argetoianu, dar să nu uităm faptul că în Basarabia au venit și oameni cu o pregătire profesională înaltă, cu un suflet mare, care au participat activ la ridicarea nivelului de trai și de cultură a populației din Basarabia. Astfel, au fost chemați unii clerici din Țară pentru a sluji populația basarabeană. Poate fi amintit cazul lui Iustinian Teculescu, care a activat în calitate de episcop militar de Alba Iulia iar, în 1924, a fost desemnat episcop de Cetatea Albă. El a reușit să se impună clericilor și credincioșilor din Basarabia prin faptele și acțiunile sale nobile.

Această problemă a cadrelor își va lăsa adânc amprenta asupra evenimentelor ulterioare din Basarabia. O atitudine mai puțin centralistă a Patriarhiei și a Guvernului de la București ar fi contribuit, probabil, la o evoluție mai firească a procesului unificării bisericești în Basarabia.

În intenția autorului, prezentul studiu se dorește a fi o modestă contribuție la cunoașterea veridică a amplului și complexului proces de integrare organică a Basarabiei în componența statului unitar român la finele primei conflagrații mondiale.

Note:

¹ Onisifor Ghibu, Ardealul în Basarabia – o pagină de istorie contemporană, Cluj-Napoca, 1928, p.11.

² Mircea Păcurariu, Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, p.110-111.

³ Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic, București, Editura A-B-C, 1937, p.43.

⁴ Ibidem, p.4-7.

⁵ Nicolae Iorga, Memorii. Vol. II, București, Editura Națională, 1939, p.24.

⁶ Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic, București, Editura A-B-C, 1937, p.9-17.

⁷ Iurie Colesnic, Basarabia necunoscută. Vol. I, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p.294.

⁸ Ibidem, p.294-295.

⁹ Ibidem, p.222, 295.

¹⁰ Ibidem, p.295.

¹¹ Ibidem, p.295-297.

¹² Constantin Argetoianu, Memorii. Vol. VI, București, Editura Machiavelli, 1996, p.119-120.